

ОГЛЯД СТАТТІ ФЕРНАНДО УРРІБАРРІ «ПСИХІЧНА РОБОТА АНАЛІТИКА ТА ТРИ КОНЦЕПЦІЇ КОНТРПЕРЕНЕСЕННЯ»

Світлана Бондарева, клінічний психолог, тренінговий аналітик та супервізор Європейської Конфедерації Психоаналітичних Психотерапій м. Київ, Україна

PAPER REVIEW OF FERNANDO URRIBARRI'S “THE ANALYST’S PSYCHIC WORK AND THE THREE CONCEPTS OF COUNTERTRANSFERENCE”

Svitlana Bondareva, clinical psychologist,
training analyst and supervisor of the European Confederation
of Psychoanalytic Psychotherapies
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0004-7248-9367>
svetbond@gmail.com

Робота аналітика у сучасних умовах війни в Україні та клінічна робота з не-невротичними аналізантами вимагають розуміння змін у методиці та техніці психоаналізу, тому стаття аргентинського психоаналітика Фернандо Уррібаррі «*Психічна робота аналітика та три концепції контрперенесення*» (Urribarrí, 2018) видається мені особливо важливою нині. У цьому тексті я пропоную детальний огляд цієї статті.

Передусім зазначу, що Фернандо Уррібаррі є психоаналітиком Аргентинської Психоаналітичної Асоціації, де він очолює дослідження сучасного психоаналізу та читає лекції із сучасного французького психоаналізу в Університеті Буенос-Айреса. Уррібаррі є учнем А. Гріна, автором психоаналітичних статей у книгах та міжнародних журналах та співредактором книги «Про роботу Андре Гріна: на шляху до сучасного психоаналізу».

Ця стаття Ф. Уррібаррі опублікована у збірнику праць, присвячених колективному дослідженню не-невротичного функціонування пацієнтів групою авторів. Ці дослідження спонсорувались Міжнародною психоаналітичною асоціацією (IPA), і група працювала під керівництвом А. Гріна протягом декількох років. Збірник статей з цього дослідження має назву «Резонанс страждання: контрперенесення у не-невротичних структурах» (ред.

А. Гріна). До цієї групи, крім автора статті, увійшли такі відомі психоаналітики, як А. Грін, О. Кернберг, Ж.К. Ролланд, Е. Ботт-Спілліус, В. Гроссман, Х. Лютенберг, Г. Кохон та інші.

На початку статті автор описує історичний контекст виникнення поняття контрперенесення та його трансформацій, акцентуючи увагу на роботі мислення аналітика під час сесії, а також на вирішальних змінах, які відбулися протягом останніх тридцяти років (результати яких зараз сприймаються більш чітко). Роздуми автора стосуються особливостей аналітичної роботи у сучасних умовах, особливо з не-невротичними аналізантами, де ми часто перебуваємо на межі, відчуваючи недостатність теоретичних та технічних ресурсів.

Щоб досягти поставленої мети, автор звертається до трьох історичних фаз – фрейдівської, пост-фрейдівської та сучасної – у розвитку діяльності аналітика, зосереджуючись особливо на переході від «тоталістичної концепції» контрперенесення (Kernberg, 1967), яка включає у себе все функціонування аналітика та є основою клінічної моделі пост-фрейдівського періоду, до «інтегрованої концепції» контрперенесення в рамках ширшого, складнішого сучасного бачення психічної роботи аналітика, де поняття «кадр» та «внутрішній кадр» стають центральними, а контр-

перенесення підпорядковується роботі аналітика з репрезентацією.

Ф. Уррібаррі припускає, що три концепції контрперенесення, які він наводить, – це не просто три різні концептуальні визначення: вони також уособлюють і виражають три різні бачення, три ідеали та три види роботи аналітика.

Перша концепція контрперенесення досліджується в розділі статті «*Фройдівська модель: вільно плаваюча увага та контрперенесення як перешкода*». На цій історичній фазі теорія, відзначена відкриттям несвідомого, акцентувалася на внутрішньопсихічному конфлікті між сексуальним бажанням та захистами. Клінічна практика керувалася аналізом перенесення та спротиву відповідно до правил психоаналітичного методу, емпірично визначених Фройдом. В умовах клінічного поля, обмеженого невротизмом перенесення, аналітичний процес базувався на логічній артикуляції між дитячим невротизмом, психоневротизмом перенесення та невротизмом перенесення.

З метапсихологічної точки зору перенесення було визнано як внутрішньопсихічний процес, визначений несвідомими механізмами: це «фальшивий ланцюг» між несвідомою інцестуозною репрезентацією та образом аналітика. Едипів комплекс вважався основним комплексом невротизму – «негативу перверсії». Як у своїх творах, так і в практиці З. Фройд стверджував, що позиція аналітика в перенесенні передусім батьківська. Лікування, визначене як розв'язання невротизму перенесення, досягається завдяки напруженому, продуктивному процесу роботи відповідно до правил аналітичного методу. Технічні правила спрямовані на встановлення асиметричної та доповнюючої динаміки пацієнта та аналітика. Пацієнту та аналітику відводяться відповідно вільна асоціація та вільно плаваюча увага, абстиненція та прихильна нейтральність. Контрперенесення розглядається як перешкода, несвідома та непридатна реакція аналітика на перенесення, невротичний залишок, який слід розв'язати через його або її власний аналіз (Freud, 1912).

Ф. Уррібаррі нагадує нам, що цій позиції не бракує епістемологічної послідовності, оскільки фройдівська модель є індивідуаль-

ною, зорієнтованою на індивідуальний психічний апарат, де причинність визначається внутрішньопсихічним конфліктом. Отже, якщо контрперенесення переживає аналітик (як «симптом»), логічно приписувати цю психічну причинність самому аналітику. Аналітика уподібнювали дзеркалу або хірургу: він спілкується, не демонструючи своєї особистості; він інтерпретує з холодною, прорахованою технічною точністю. Подібно до Едипа, що стоїть перед фіванським сфінксом, психоаналітик повинен розгадувати загадки. Він є активним інтерпретатором перенесення (перекладачем ієрогліфів несвідомого бажання), а не його об'єктом. Роль батька, яку виконує аналітик під час інтерпретації, і його керування перенесенням зміцнюють його позицію як авторитетної фігури, що відображено у військових метафорах (боротьба проти супротиву, «у вигляді опудала») і в загадках про шахи. Вірний ідеалам свого часу, фройдівський аналітик (як і його сучасник Шерлок Холмс) ототожнює себе з раціоналістичним ідеалом наукової об'єктивності: суб'єктивність дослідника, за визначенням, виключена з дослідницького процесу. Загальновідомо, що з інституціоналізацією та розповсюдженням офіційного міфу про «класичний аналіз» (ретроспективно приписуваного уявному З. Фройд) і просуванням «ортодоксального» аналітика, модель З. Фрейда стала стереотипною, навіть карикатурною. Найвідомішим (і найбільш критикованим) був образ «дзеркала-аналітика»: крутий, відсторонений аналітик, скоріш анонімний, ніж нейтральний, дещо авторитарний, який культивує штучне мовчання та дає пророчі тлумачення. Крім того, з теоретичної точки зору, модель справедливо критикували за її солісистський редукціонізм.

Наступним кроком у статті є коментар автора щодо вільно плаваючої уваги. У двох випадках, коли З. Фройд вдавався до розглядання вільної плаваючої уваги, в 1912 та 1922/1923 роках, він повторював ті самі короткі практичні рекомендації (головним чином негативні: не зосереджуватися свідомо на матеріалі тощо) і надавав описи, які більше метафоричні, ніж концептуальні. Така стислість не заважає тому, щоб дві різні

перспективи або лінії мислення щодо вільної плаваючої уваги та аналітичної роботи перетинались (і пізніше, в історії психоаналізу, розгорталися). У одній з них він явно пов'язував слухання з «післядією» (deferred action, “après-coup”), вказуючи, що не слід забувати, що здебільшого «аналітику доводиться слухати слова, значення яких він зрозуміє лише пізніше» (nachträglich) (Freud, 1912).

Така лінія роздумів розміщує роботу аналітика в конкретній, непрямій, нелінійній, складній темпоральності, де «несвідома пам'ять» аналітика діє як посередник у процесі повторення-інтерпретації – пригадування-опрацювання. Інша лінія роздумів порівнює розум аналітика з телефонною гарнітурою, яка дозволяє прямому спілкуванню несвідоме-несвідоме («фіксування несвідомого пацієнта через власне несвідоме аналітика», Freud, 1912). Тобто, з одного боку, акцентується увага на повільному, продуктивному процесі, визначеному опрацюванням, а з іншого боку, символічній інтерпретації з миттєвим ефектом. Певний ідеал негайності (інспірований другою лінією роздумів) був одним із симптомів ілюзії безпосереднього доступу до несвідомого, який знову з'явився в пост-фройдівському психоаналізі. Ці та інші неоднозначні питання пізніше обговорювались різноманітними, розбіжними способами пост-фройдівським та сучасним аналізом.

Друга концепція контрперенесення досліджується в розділі «*Пост-фройдівський рух. Тоталістичне контрперенесення*». У пост-фройдівському русі центр уваги змістився вже на об'єктні стосунки, що породило переважно інтерсуб'єктивну перспективу. Тимчасово нове уявлення про контрперенесення визначало нову технічну модель, де були переосмислені образ і робота аналітика. У цій новій моделі клінічна робота з дітьми та психотичними пацієнтами стала новим фокусним орієнтиром. У зв'язку з цінним розширенням клінічного поля пост-фройдівський психоаналіз, через свої різні течії, визнав та теоретизував важливість об'єкта, якою Фройд знехтував (M. Balint, W. Bion, M. Bouvet, D. Bowlby, R. Fairbairn, M. Klein, D. Winnicott). Через переважно «генетичну» або перспективу «розвитку» рух вивчав (і пріоритетно) роль первин-

ного об'єкта у становленні та функціонуванні ранньої психіки. Введено свого роду «третю топографію», зосереджену на стосунках між «Я» та об'єктом. У рамках цього підходу було переглянуто роль об'єкта в клінічній практиці, що призвело до зміни техніки та дослідження материнського аспекту перенесення (і контрперенесення). Теорія та практика отримали нову подвійну схему (що стосується раннього, діадичного відношення мати-немовля). Через діалектику, подібну до тієї, за допомогою якої Фройд відкрив і теоретизував перенесення, контрперенесення вже не розглядалося як просто перешкода: його переосмислювали позитивно як основний *інструмент* аналітичної роботи (Heimann, 1950; Racker, 1948). Вважалося, що це емоційна відповідь аналітика, яка викликається перенесенням пацієнта, а не невротами чи сліпими плямами аналітика. Потім це стало афективним шляхом, через який аналітик може несвідомо розуміти несвідоме пацієнта. Таким чином, переосмислене контрперенесення охоплювало всю ментальну діяльність аналітика, призводячи до «тоталістичної» концепції (Kernberg, 1975; Urtubey, 1994).

Тоді перенесення розуміли як повторення минулого об'єктного стосунку, заснованого на переважно інтерсуб'єктивній (не внутрішньо-психічній) вісі. Виникла «психологія двох тіл». Перенесення вважалося суттєво проєкційним процесом (на основі вісі «суб'єкт-об'єкт»), де було відокремлено механізм проєктивної ідентифікації. Відкрита М. Кляйн проєктивна ідентифікація – це перший інтерсуб'єктивний механізм захисту, запропонований у психоаналізі. Пізніше В. Біон розширив визначення проєктивної ідентифікації, розглядаючи її також як примітивний (інтрузивний) довербальний спосіб комунікації несимволізованих потягів та афектів. Таке розширення мало великі технічні наслідки. Аналіз психічного контейнера, а також (явний/латентний) зміст тоді виходив на передній план як ключовий теоретичний та клінічний внесок. Стверджувалося, що проєктивна ідентифікація сприймається аналітиком через афекти контрперенесення, які він утримує та символізує, так само, як мати робить це з потягами та довербальною комунікацією

свого малюка («материнське замріювання»). Проективна ідентифікація (порівняно з перенесенням) та контрперенесенням становлять ключову вісь у пост-фройдівській моделі. За цією віссю аналітичний процес розумівся як черговий цикл проєкцій та інтроєкцій на шляху до психологічного «зростання» (або дозрівання).

Ще одна важлива зміна була введена зі специфічної технічної перспективи, ініційованої Ш. Ференці та О. Ранком у 1924 році і продовженої М. Балінтом та Д. Віннікоттом. Згідно з цією перспективою, емоційний досвід пацієнта є ключем до певних форм лікування. Інтерпретація та об'єктний стосунок з аналітиком розглядалися як два терапевтичні агенти аналітичної техніки, і в терапії пацієнтів із важкою регресією останнє є найбільш надійним та корисним. Ідея того, що аналітик повинен утримуватися від інтерпретації, щоб дозволити регресії зайти настільки далеко, наскільки необхідно, для того щоб дати можливість «новому початку» виникнути самотужки (М. Bergmann, 1993), тоді була підтримана разом із суперечливими змінами в техніці та сетингу.

В аналітичному процесі превалювала архаїчна розмірність об'єктного стосунку в перенесенні та невербальна примітивна комунікація. Що стосується етіології, особливий наголос був зроблений на ранній травмі як тригері деструктивних потягів (та/або «первинної прихильності»), на ранніх тривогах (розлука, залишення, фрагментація тощо), а також на примітивних захисних механізмах. Аналіз був спрямований на подолання прегенітальних фіксацій і навіть психотичного ядра, яке, як тоді вважалося, лежить в основі різних клінічних станів, включаючи неврози.

Тоталістична концепція контрперенесення радикалізувала ідею спілкування між несвідомим і несвідомим: контрперенесення було «кероване» розумінням аналітика і використовувалося (більш-менш явно) в інтерпретації. Виникла тенденція уподібнювати роботу аналітика материнській ролі (за подвійною схемою мати-немовля). На осі проєктивної ідентифікації та контрперенесення технічним ідеалом було уявлення аналітика як «контейнера».

Автор статті дає коментарі про внесок пост-фройдівського руху, який викликав процес великого наукового розвитку та міжнародного інституційного розширення. Теорія об'єктних стосунків та поняття «контрперенесення» стали ключовими концепціями, які переозначили бачення та мову психоаналізу в межах ІРА. На жаль, розширення та інституціоналізація пост-фройдівського руху супроводжувалися інституційною бюрократизацією та догматизмом, що призвело до встановлення редукаціоністської схеми, коли теорія була спрощена та закодована, а техніка застосовувалася механічно. Коли пост-фройдівська модель була встановлена як догма, вона стала редукаціоністською, і замість того, щоб встановити діалог чи артикуляцію з фройдівською моделлю, вона мала тенденцію виключати її та замінити. Таким чином, об'єкт замінив потяг як полюс концептуального посилення. Самість замінила Я. Деструктивність взяла гору над сексуальністю, тривога над бажанням, рання тривога над тривогою кастрації, афект над репрезентацією, довербальне над мовою, діада над трикутником, архаїчне над едиповим. Невроз розмивався посиленнями на психоз. Материнська фігура затьмарювала (структурне) значення батька.

Відкриття контрперенесення як інструменту призвело до приховування його виміру як втручання та перешкоди для аналітичного слухання. Радикалізація ідеї комунікації несвідомого з несвідомим перетворила контрперенесення на безпосередній путівник до розуміння (та інтерпретації), який переважав над дискурсом пацієнта. Автор статті посилається на Х. Болласа, який пише, що тоталістичне контрперенесення врешті-решт замінило вільно плаваючу увагу. У своїх найбільш механічних і екстремальних формах аналітик перестав уподібнюватися де-кодувальнику і перетворився на психічного медіума, який може «перетнути» межі слів. Вплив контрперенесення, що розуміється як передача інформації від прямої комунікації між несвідомим і несвідомим, породило критерій «негайності», що поєднує в одному випадку отримання, опрацювання та використання такої «інформації». Негайність контрперенесення затьмарила артику-

ляцію несвідомої пам'яті аналітика-слухача-інтерпретацію післядії.

Історично у реакції на догматизм і редукціонізм пост-фрейдівського руху виникли *три антидогматичні рухи*. У Британії група незалежних виступила проти войовничості груп А. Фрейда і М. Кляйн. Історична роль цієї групи (окрім концептуальних внесків), здається, полягала в тому, щоб відкрити перехідний простір, де легітимізувалася нова свобода думки, творчості та обміну різними ідеями. З історичної точки зору Д. Віннікотта можна розглядати як одну з найвпливовіших або навіть найбільш натхненних постатей сучасного психоаналізу. Схожий, хоча еквівалентний, процес відбувся у Франції, де Ж. Лакан почав критикувати тенденцію забувати Фрейда та редукціонізм (головним чином у Сполучених Штатах), лише щоб пізніше відтворити типовий пост-фрейдівський рух: створити власну редукціоністську модель, перетворити її на догму, механізувати конкретну техніку та стати харизматичним лідером войовничого напрямку. Тому до середини або кінця 1960-х років головні послідовники Ж. Лакана (найвидатніші аналітики третього покоління) відійшли від нього.

Автори, такі як Ж. Лапланш, Ж. Понталіс, П. Оланьє, Д. Анзьє та А. Грін, серед інших, виступали за оновлене, поглиблене читання Фрейда та вітали обмін з іншими напрямками, спрямованими на подолання тупиків лаканіанського та пост-фрейдівського редукціонізму. Тоді саме Андре Грін зробив потужний внесок своїми особистими психоаналітичними ідеями, запропонувавши нову модель, міцно засновану на З. Фрейді, Ж. Лакані, Д. Віннікотті та В. Біоні.

Третьюму руху Уррібаррі приділяє особливу увагу в розділі «Сучасний психоаналіз: інтегроване контрперенесення». Цей рух, сучасний психоаналіз, виник як спроба подолати глухі кути пост-фрейдівської моделі, і те, що досить туманно, але виразно зазвичай називають «кризою психоаналізу». З усвідомлення цієї кризи виникли два основні сучасні напрями. Один з них прагне оновити деякі варіанти пост-фрейдівської моделі, а другий – розробити нову модель. Саме остання називається «сучасною моделлю». В аналітичній

групі дослідників перший напрям був представлений Е. Ботт-Спілліус, О. Кернбергом, В. Гроссманом та Х. Лютенбергом, а інший – А. Гріном, Ж.-К. Ролландом та Г. Кохоном.

У першому наближенні можна сказати, що сучасна модель ґрунтується на трьох вісях: новому читанні Фрейда (визначеному Ж. Лапланшем як «критичне, історичне та проблематичне»), яке переоцінює метапсихологію та метод Фрейда як принцип психоаналізу; критичному та творчому усвідомленні основних пост-фрейдівських внесків (у діалозі із сучасними авторами різних течій) та розширенні клінічної практики, щоб включити у себе переважно не-невротичні випадки.

У сучасній моделі психічне функціонування теоретично розглядається як гетерогенний процес репрезентації, який пов'язує і символізує інтрапсихічну динаміку і відносини між інтрапсихічним (зосередженим на потягу) та інтерсуб'єктивним (зосередженим на об'єкті). Фрейдівське поняття репрезентації розширюється і стає більш складним, охоплюючи тіло, афекти та мислення. У динаміці едипової структури, рухомої еротичними та деструктивними потягами і співдетермінованою об'єктивними стосунками, репрезентація визначається як основна функція психіки.

З клінічної точки зору межові патології є новими парадигмальними випадками. Це сприяє вивченню умов, що роблять аналіз можливим, та які існують межі аналізованості. Вводиться поняття кадру (frame) з чіткими метапсихологічними принципами, методологічною (і епістемологічною) роллю і можливими технічними варіаціями. Таким чином, підкреслюється важливість внутрішнього кадру аналітика та складних множинних функцій на сесії: психічна робота аналітика стає концептуальною віссю, яка артикулює різні елементи, виміри та операції. У цьому контексті переосмислюється поняття «контрперенесення», що призводить до появи концепції інтегрованого контрперенесення або контрперенесення кадру.

Це пов'язано із соціально-історичними змінами, що відобразилося у зростанні кількості не-невротичних випадків. Одночасно розвивається вивчення специфіки (і різноманітності) межових структур, які займають проміжне

положення між психозом і неврозом, поділяючи елементи обох, залишаючись при цьому відмінними від них (O. Kernberg, H.F. Searles, A. Green, D. Anzieu, J. McDougall).

У межових розладах стверджується існування подвійного (одночасного і розділеного) конфлікту: на першому рівні – конфлікт потягів між Я та Воно; на другому рівні – конфлікт ідентифікації між Я та об'єктом (об'єктами). Опинившись у такому подвійному конфлікті, Я особливо страждає з точки зору своєї нарцисичної структури та здатності до символізації («вихолощення» та відчуття порожнечі – два симптоматичні вирази). У разі невдалої едіпової тріангуляції інцестуозний об'єкт несвідомого бажання та об'єкт первинної ідентифікації не досить диференційовані. Як наслідок, тривога кастрації поєднується з тривогою сепарації та вторгнення, провокуючи таким чином парадоксальне функціонування. Сексуальні потяги (з прегенітальними фіксаціями і функціонуванням, набагато ближчим до Воно, ніж до несвідомого) відіграють фундаментальну роль, що відрізняє межові випадки від психозів. З іншого боку, від неврозів їх відрізняє те, що в перших переважають деструктивні потяги і примітивні захисні механізми (розщеплення, заперечення тощо). Таким чином, на противагу пост-фрейдівському домінуванню об'єктних стосунків і деструктивності, відновлюється і оновлюється травматичний вимір сексуальності, а також розгляд травматичного потенціалу об'єкта (зокрема, у зв'язку з нарцисизмом). Щодо не-невротичних структур (хоча з більш широкою спрямованістю), однією з основних теоретичних та клінічних змін є критичний огляд дуалістичної або діадичної пост-фрейдівської схеми. Автор статті посилається на Г. Кохона, який звертає увагу на те, що якщо це правда, що немає такої речі, як немовля без матері, то це також абсолютно правда, що немає такої речі, як мати та дитина без батька, уявного чи реального. Саму аналітичну зустріч не можна розуміти лише в термінах відносин матері та дитини. Мати та дитина можуть існувати лише в контексті *третього*, який не повинен бути фізично присутнім, щоб бути там. Третій (хоча й не єдиний) у всіх аналізах, який регулює відносини між пацієнтом та аналітиком, визначається

і є присутнім психоаналітичним сетингом. На схожу тему, специфічно щодо не-невротичних пацієнтів, А. Грін пише: «Справа не в переході від двох до трьох, від діади до тріади, а в переході від потенційної третичності (де батько присутній лише в уявленні матері) до фактичної третичності» (Kohon, 2005).

Клініка не-невротичних структур (межові, нарцисичні розлади, залежності, психосоматичні розлади і т.д.) дозволяє досліджувати межі аналізованості, сприяючи подвійному роз'ясненню: метапсихологічні основи кадру і фрейдівський метод, з одного боку, і можливі технічні варіації для лікування не-невротичних структур – з іншого.

У сучасному психоаналізі, особливо під впливом критичного і творчого сприйняття робіт Ж. Лакана, перегляд фрейдівського методу ставить мову в центр уваги. У розширеній фрейдівській теорії репрезентації несвідоме не структурується подібно до мови (або за допомогою мови); однак, як завжди стверджував Фрейд, мова стає за допомогою вільних асоціацій «королівською дорогою до несвідомого». Між несвідомими репрезентаціями (несвідомими репрезентаціями речей і репрезентаціями афектів) і словесними репрезентаціями існує незворотна гетерогенність, але вони також сумісні, і між ними можлива артикуляція: ці суперечливі відносини визначають сутність психічної роботи. У клінічній теорії встановлено специфіку функціонування мови, зумовлену кадром: подвійний припис усе говорити і нічого не робити призводить до перенесення на слова, а не лише на об'єкти. Ж.К. Ролланд (2001) висловлює це сучасне бачення у своєму визначенні аналітичної ситуації як «інтердискурсивної ситуації».

Дуже цікавими у статті є роздуми про техніку аналітичної роботи з не-невротичними аналізантами. Відновлюється принцип звернення до дискурсу пацієнта як умови (хоча і не достатньої) для того, щоб психоаналітичне слухання, діалог та інтерпретація стали можливими.

Важливою новацією було введення концепції кадру (D. Winnicott, J. Bleger). Кадр відрізняється від простої фізичної ситуації і розглядається як функція, яка встановлює як

зустріч, так і аналітичний процес (утворюючи з ним діалектичну пару). Будучи утворенням та мізансценою аналітичного методу, кадр виступає як перехід між соціальною реальністю та психічною реальністю. Він має тривимірний характер: фізичний аспект (щотижневі сесії, фізичне оточення), символічний аспект (основне правило вільної асоціації) та їх артикуляція, яка створює та містить уявний простір (так званий «ніби») аналізу. Кадр встановлює аналітичний простір чи поле (за концепцією S. Viderman, M. Baranger), третій простір, де психічні простори пацієнта та аналітика можуть зближуватися і розходитися (відокремлюватися), уникнувши злиття, регресивних фузій і ув'язнення в ілюзії дуальності. Надаючи зміст і відстань, кадр визначає проміжний простір, де можлива аналітична комунікація. Концепція кадру є як клінічною, так і епістемологічною – це умова для формування аналітичного об'єкта (A. Green), третього об'єкта, відмінного від пацієнта та аналітика, результату комунікації кожної конкретної аналітичної пари. Введення концепції рамки ініціює тріадичну схему (кадр – перенесення – контрперенесення) розуміння аналітичного процесу: якщо перенесення і контрперенесення – це двигун, то кадр – це фундамент (J. Bleger). У своєму діалектичному зв'язку з процесом кадр є «німим» і «невидимим», поки перший протікає нормально. Кадр стає «чутним» – навіть шумним, коли процес заходить у глухий кут. У сучасній моделі прослуховування шумів кадру не обмежується заздалегідь встановленою схемою (мати-немовля, контейнер-зміст та ін.), і її інтерпретація не обмежується ідеєю «атак на сетинг» та «перехід до дії». Це лише одна з можливостей. У цій новій тріадичній схемі кадр є полісемантичним, включаючи різні логіки в процесі слухання: логіку одиниці (нарцисичну), пари (мати-немовля), проміжну (логіку ілюзії, перехідну), трикутну (едипової структури).

Автор посилається на твердження А. Гріна, що кадр стає інструментом діагностики. Можливість використання, чи навпаки, невикористання кадру як потенційного аналітичного простору, де має застосовуватися основне правило, дозволяє оцінити можливості та труднощі репрезентативної функції. Таким

чином, у випадку не-невротичних пацієнтів зміни до кадру (такі як менш часті сесії, прямий контакт тощо) обґрунтовуються для створення найкращих умов для репрезентативного функціонування. На відміну від офіційної «класичної» та пост-фройдівської ідеї, що психоаналітичні психотерапії є простішими та поверхневими варіантами аналітичної роботи, вони визнаються у своїй специфічності, складності та труднощах. З точки зору аналітика необхідна спеціальна психічна робота, щоб зробити ці психічні конфлікти на межі можливостей аналізу уявними, мислимими та аналізованими. В обох випадках – психоаналізу та психотерапії – можна сказати, що мета однакова – створення внутрішнього кадру (або внутрішньої інтеграції кадру), де інтерсуб'єктивне діалогічне ядро аналізу стає рефлексивною внутрішньою матрицею (Ugribarri, 2018).

Водночас ці роботи призводять до значних теоретичних та технічних змін. Перенесення розглядається як результат аналітичної ситуації, а не просто повторення минулого: в ньому є місце для інновацій, створення чи неогенезу (Baranger & Baranger, 1967; Laplanche & Pontalice, 1987; Viderman, 1970).

Інтерпретація – це не лише декодування, але й *poiesis* (грец.) – створення значення. У випадку пацієнтів із межовими розладами інтерпретація поєднує логіку дедукції (позичену з фройдівської моделі) із логікою індукції. Припущення стає явним виміром у формулюванні, в якому використовуються умовні способи, що дозволяють пацієнтові прийняти або відкинути інтерпретацію. Технічно відбувається перехід від (систематичної) інтерпретації перенесення до інтерпретації в перенесенні. Вимір «тут-тепер-зі мною», таким чином, артикулюється з виміром «там-тоді-з кимось іншим». Фройдівська *Nachträglichkeit* (наступність, післядія, що визначає специфічний темпоральний вимір психоаналізу) повертає собі центральну роль і розглядається подвійно: як суттєвий вимір, притаманний процесу репрезентації, і як ключовий для психоаналітичної роботи.

У цьому контексті розвивається нове поняття – «інтегроване контрперенесення» (або) «контрперенесення кадру». Контр-

перенесення як явище тепер включено в триадну схему аналітичного процесу (кадр-перенесення-контрперенесення). Воно вже не визначається як симетричне відображення перенесення пацієнта, але є результатом аналітичної ситуації, розглянутої як динамічне поле (M. Baranger & W. Baranger). Перенесення та контрперенесення можна вважати результатом кадру, а водночас і спільною причиною формування та динаміки аналітичного поля. Щодо аналітичного слухання, контрперенесення також враховується в оновленому, більш широкому та складному уявленні про психічну роботу аналітика. Вона є частиною внутрішнього кадру аналітика.

Сучасна ревізія призводить до розрізнення між різними рівнями (або типами процесів) у контрперенесенні. У формулюванні, яке є особистим і репрезентативним для такої ревізії, автор статті посилається на Ж. Лапланша та Ж. Понталіса, які вказують, що розрізняються:

(а) контрперенесення за походженням, або попереднє контрперенесення, яке мотивує і живить аналітичну практику;

(б) рухи контрперенесення, тобто відповіді, відображені рухами перенесення аналізанта, які є частиною аналітичного процесу і можуть його полегшити;

(в) позиції в контрперенесенні, що задаються фантазматичною мізансценою пацієнта, від якої важко, але можливо і необхідно відходити для аналітичного процесу;

(г) контрперенесення, яке робить аналітика паралізованим, пасивним, приниженим і нездатним до аналізу, створюючи таким чином критичну ситуацію.

Стосовно ролі контрперенесення Ф. Уррібаррі звертає увагу, що більшість сучасних авторів висвітлюють три ситуації, в яких контрперенесення відіграє фундаментальну роль: конструкція довербальних травм; репрезентація нерепрезентованого, конфліктів на межі символізації (у зв'язку з тілом, емоціями і т.д.); та прослуховування (і переклад) турбулентності, тупиків та розривів у процесі та кадрі.

Крім того, вони чітко розрізняють три логічні фази «роботи з контрперенесенням» (вираз вигадала Л. Уртубей): при-

йом (переважно несвідомий, інтегрований в аналітичне слухання як «резонанс контрперенесення», супроводжуваний Его-дистонічними проявами); опрацювання контрперенесення (переважно передсвідоме); та використання контрперенесення через його переклад у «внутрішній дискурс аналітика» (Rolland, 2001). Контрперенесення направляє втручання аналітика, але не виражається безпосередньо ані як сповідь, ані як «інтерпретація».

Автор підсумовує, що контрперенесення стає незалежним від пост-фройдівської схеми. Воно більше не розглядається як витвір пацієнта, пасивно сприйнятий аналітиком, і не є виключно або переважно афективним. Навпаки, це результат поля аналізу, який може бути перекладений в афекти, фізичні відчуття, а також у слова або фрази, образи (головним чином візуальні), денні фантазії, галюцинації і так далі. Контрперенесення також не розглядається як результат проєктивної ідентифікації через втручання, яке ставить аналітика в позицію пасивного приймача (чужого своєму походженню і змісту). Пацієнт впливає на аналітика за допомогою дискурсу (навантаженого афектами, так і репрезентаціями слів та речей). Суб'єктивність аналітика проявляється в контрперенесенні як частині аналітичного діалогу. Нарешті, контрперенесення більше не розуміють згідно з дуальною моделлю стосунків між матір'ю та немовлям і не розглядають як пряму комунікацію між несвідомим та несвідомим, яку аналітик може використати майже миттєво. Контрперенесення є вимогою до психічної роботи аналітика.

Сучасний психоаналіз розвиває психічну роботу аналітика як третю концептуальну вісь, прагнучи включити вільно плаваючу увагу і контрперенесення як часткові і взаємодоповнюючі виміри складного процесу. Крім того, автором підкреслюється важливість уяви аналітика, яка особливо необхідна у роботі на межі аналізованості. Таким чином, аналітичне слухання ширше, ніж контрперенесення, і робота аналітика виходить за рамки його опрацювання та використання, оскільки не кожен рух розуму аналітика є контрперенесенням: наприклад, підкреслюється роль фор-

мальної регресії мислення аналітика як спосіб забезпечити пацієнта уявленням того, що не є представленим. Його також називають «психікою для двох тіл» (McDougall): як «химера», двоголовий монстр, що виступає метафорою аналітичної пари, переплетеної у суперечливому психічному русі сесії (De M'Uzan).

Щоб проілюструвати психічну роботу аналітика (як вісь, що артикулює серію взаємодоповнюючих операцій), автор статті згадує точний опис А. Гріна, який пише, що слухання аналітика полягає насамперед у розумінні явного змісту сказаного, що є необхідною передумовою для всього наступного; потім, і це фундаментальний етап, в уяві дискурсу: не просто уявити його, але й включити в нього уявний вимір, по-іншому інтерпретувати те, що імпліцитно міститься в такому дискурсі, в мізансценах розуміння. На наступному етапі аналітик розриває лінійну послідовність цього ланцюжка, викликаючи інші фрагменти сеансів: недавні (можливо, останнього сеансу), менш недавні (кілька місяців тому) і, нарешті, набагато давніші (наприклад, сон, що стався на початку аналізу). Аналітик повинен бути архіваріусом історії аналізу і шукати записи своєї передсвідомої пам'яті; з цією метою він відновлюватиме свої асоціації у будь-який час. Такий контекст створюється для розвитку аналітичної здатності до мрій. Така здатність росте на останньому етапі, етапі повторного з'єднання, який буде досягнуто вибором і перекомбінацією таким чином відібраних елементів для народження фантазії в контрперенесенні, яка повинна відповідати фантазії пацієнта в перенесенні (A. Green).

У межах сучасної моделі вільно плаваюча увага ґрунтується на передсвідомому функціонуванні. Це не означає, що виключена роль несвідомого аналітика: вона артикулюється, опосередковується передсвідомим, що уможливає його символізацію та технічне використання. Роль передсвідомого набуває нового значення як репрезентативного простору для медіації, перетину та взаємодії: внутрішній перехідний простір, представницький простір для посередництва, перетину та взаємодії: внутрішній перехідний простір, центр вільних асоціацій пацієнта (та вільної плаваючої уваги аналітика), місце опрацювання. Саме

в цьому контексті виникає концепція внутрішнього кадру аналітика як передсвідомої репрезентативної матриці. Його оптимальне функціонування – це процеси третинного рівня (A. Green): процеси зв'язування і роз'єднання гетерогенних елементів і процесів (первинних і вторинних, але також початкових, архаїчних, семіотичних і т.д.), на яких базується розуміння та творчість аналітика. У процесі опрацювання контрперенесення третинні процеси аналітика дозволяють первинному несвідомому резонансу зв'язатися і, таким чином, набути образності, щоб потім його можна було позначити і осмислити за допомогою мови, для його остаточного з'єднання з інтелектом аналітичної ситуації.

Ф. Уррібаррі вказує, що відповідно до ідеї багатозначності кадру та розмаїття логік позиція аналітика багатофункціональна і змінюється; її не можна передбачити або зафіксувати: ні як едіпів батько, ні як мати-контейнер, ні як нарцисичний двійник, аналітик повинен грати у сенсі перформансу за сценаріями, розгорнутими в поліфонічній сингулярності аналітичного поля. Визнання того, що несвідоме «говорить» на багатьох діалектах, сприяє створенню ідеалу «аналітика-поліглота».

Таким чином, розмірковуючи, як працює психіка сучасного аналітика, автор статті відповідає, показавши, як сучасне слухання оновилось в рамках того, що можна визначити як нову, третинну модель (Urribarri, 2001). Третинної не стільки через її «третю» позицію в історичній перспективі або значення, яке вона надає артикуляції двох попередніх моделей, скільки через ключову роль певних нових, «третинних» концепцій. Автор очікує, що концепція інтегрованого контрперенесення або контрперенесення кадру артикулюється з іншими третинними або сучасними поняттями, такими як кадр, третій елемент, що створює аналітичний процес; тріадна схема, що складається з кадру-перенесення-контрперенесення; аналітичний об'єкт, (третій) об'єкт, створений спілкуванням пацієнт-аналітик; психічна робота аналітика, концептуальна вісь, що охоплює вільно плаваючу увагу, контрперенесення і аналітичну уяву у внутрішньому кадрі аналітика; і третинні процеси – ядро психічної роботи аналітика.

Список літератури:

- Anzieu, D., & Séchaud, E. (1985). *Le moi-peau* (Vol. 2). Paris: Dunod.
- Baranger, M., Baranger, W., & Mom, J. (2014). Process and non-process in analytic work. In *The Pioneers of Psychoanalysis in South America* (pp. 64–86). Routledge.
- Bleger, J. (2022). Psycho-analysis of the psycho-analytic frame 1. In *Psychoanalysis of the Psychoanalytic Frame Revisited* (pp. 1–13). Routledge.
- Green, A. (2011). *Le Travail du négatif*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- De M'Uzan, M. (1974). Psychodynamic mechanisms in psychosomatic symptom formation. *Psychotherapy and psychosomatics*, 23(1–6), 103–110.
- De Urtubey, L. (1994). Sobre el trabajo de contra-transferencia. *Revista de psicoanálisis*, p. 719.
- De Urtubey, L. De las dificultades contratransferenciales de la interpretación transferencial. (1989). *Revista Uruguaya De Psicoanálisis*, 70, 11–26.
- Freud, S. (1912). The dynamics of transference. *Classics in psychoanalytic techniques*, 12, 97–108.
- Freud, S. (1937). Analysis terminable and interminable.
- Kohon, G. (2005). The greening of psychoanalysis: André Green in dialogues with Gregorio Kohon. In *The Dead Mother* (pp. 9–58). Routledge.
- McDougall, J. (1989). *Théâtres du corps*. Editions Gallimard, Paris.
- Rolland, J.C. (2006). *Avant d'être celui qui parle* (pp. 126–127). Paris: Gallimard.
- Searles, H.F. (1978). Concerning transference and countertransference. *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, 7, 165–188.
- Urribarri, F. (2018). The analyst's psychic work and the three concepts of countertransference. In *Resonance of suffering: Countertransference in non-neurotic structures*. Routledge.
- Viderman, S. (1979). The analytic space: Meaning and problems. *The Psychoanalytic Quarterly*, 48(2), 257–291.
- Winnicott, D.W., Winnicott, C., Shepherd, R., & Davis, M. (2018). On "The Use of an Object". In *Psychoanalytic explorations* (pp. 217–246). Routledge.
- Боллас, К. (2019). Тінь об'єкта, Київ, вид. Ростислава Бурлаки.
- Лапланш, Ж., & Понталіс, Ж.Б. (1996). *Словарь по психоанализу* (pp. 002974–002974). Издательство «Высшая Школа».
- Кернберг, О. (1949). Заметки о контрпереносе. In *Эра контрпереноса: Антология психоаналитических исследований* (p. 467).
- Ракер, Г. (1998). Значение и использование контрпереноса. *Консультативная психология и психотерапия*, 6(2), 95–143.
- Хайман, П. (1950). О контрпереносе. In *Эра контрпереноса: Антология психоаналитических исследований* (p. 199).
- Хайман, П. (1960). Контрперенос. In *Эра контрпереноса: Антология психоаналитических исследований* (p. 206).

Анотація. У огляді статті «Психічна робота аналітика та три концепції контрперенесення» розкрито основний зміст розділів тексту Ф. Уррібаррі. В розділі «Три рухи, три моделі» автор аналізує основні особливості та відмінності у теоретичному осмисленні контрперенесення у трьох періодах: фрейдівському, пост-фрейдівському та сучасному. Розділ «Пост-фрейдівський рух. Тоталістичне контрперенесення» більш детально зосереджується на впливі М. Кляйн, теорії об'єктних стосунків на поняття «контрперенесення». У рамках цього підходу було переглянуто роль об'єкта в клінічній практиці, що призвело до зміни техніки та дослідження материнського аспекту контрперенесення, в розділі Уррібаррі посиляється на концепцію тоталістичного контрперенесення О. Кернберга. Автор аналізує три напрями аналітичної думки, що з'явилися у відповідь на підхід М. Кляйн та її послідовників, виділяючи таких теоретиків, як Д. Віннікотт, Ж. Лакан, А. Грін. Завершується стаття розділом «Сучасний психоаналіз: інтегроване контрперенесення», де автор описує поняття інтегрованого контрперенесення, психоаналітичного кадру та його важливості, роль передсвідомого та несвідомого аналітика. Нова третинна модель, концептуалізована автором, є справді цінною для техніки аналітичної роботи, особливо з не-невротичними аналізантами.

Ключові слова: контрперенесення, фрейдівський, пост-фрейдівський та сучасний психоаналітичні рухи, кадр, вільно плаваюча увага, третинна модель.

Abstract. The review of the article “The Analyst’s psychic work and the Three Concepts of Countertransference” discusses the general idea and separate sections of Fernando Urribarri’s work. In the chapter “Three movements, three models”, the author analyzes the main features and differences in the theoretical understanding of countertransference in three periods: Freudian, post-Freudian, and contemporary. The chapter “post-Freudian movement. Totalistic countertransference” focuses in more detail on the influence of M. Klein, the theory of object relations, on the concept of countertransference. As a part of this approach, the role of the object in clinical practice was revised, which led to a change in the technique and the study of the maternal aspect of countertransference, in the chapter, Urribarri refers to the concept of totalistic countertransference by O. Kernberg. The author analyzes three directions of analytical thought that appeared in response to the approach of M. Klein and her followers, highlighting such theorists as D. Winnicott, J. Lacan, and A. Green. The article ends with the chapter “Contemporary psychoanalysis: integrated countertransference”, where the author describes the concept of integrated countertransference, the psychoanalytic frame and its importance, the role of the preconscious and unconscious of the analyst. The new tertiary model conceptualized by the author is really valuable for the technique of analytic work, especially with non-neurotic analysands.

Key words: countertransference, Freudian, post-Freudian and contemporary psychoanalytic movements, frame, free-floating attention, tertiary model.